

Rad primljen: 12.06.2023.

Rad prihvaćen: 09.09.2023.

UDK: 75.052(497.11)

27-523.47(497.11)

Оригиналан научни рад

ИКОНОСТАС МАНАСТИРА СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ У ГАБРОВЦУ

Резиме: Рад се бави иконостасом манастира Свете Тројице у Габровцу, атрибуцијом његових икона, хронологијом његовог етапног проширивања, утврђивањем броја изгубљених икона и тражењем порекла оних икона које су накнадно додате иконостасу.

Кључне речи: Манастир у Габровцу, иконостас, иконе.

Увод

Манастир Свете Тројице у Габровцу налази се на јужном рубу нишке котлине, удаљен свега неколико километара од Ниша. У 19. веку представљао је важан културни центар овог краја. Нема тачних података о времену изградње манастира, али је познато да је црква била активна 1818. године.¹²⁷ Његов иконостас са релативно новом конструкцијом чини обимна збирка икона, рад више сликара из различитих периода. Иконостас се састоји од реда престоних икона, од којих су неке новијег датума (махом штампане и каширане), царских двери и северних и јужних двери, другог реда са иконама Деизисног чина са апостолима и две светитељке и једног архијереја, трећег реда са композицијама Великих празника и светитеља и три иконостасна крста.

Најстарији део иконостаса су богато дуборезане царске двери са шест медаљона, на којима су насликане Благовести – Свети арханђел Гаврило и Пресвета Богородица, пророци Давид и Соломон и двојица архијереја. Иконе су доста оштећене, али се могу са сигурношћу приписати бугарском зографу, који је сликао у манастиру Драгалевци и у околини Софије, чија су дела стари иконостас манастира Светог Романа (1796),¹²⁸ првобитни иконостас манастира Светог Николе у Просеку, икона Света три јерарха из

¹²⁶ Манастир Светог Николе – Просек

¹²⁷ Јулијана, Н. Марковић, Зидно сликарство олтарског простора цркве Свете Тројице у Габровцу, *Саопштење* 54 (2022) 224.

¹²⁸ Јулијан, Марковић, Заборављени иконостас Манастира Свети Роман, *Глас Епархије нишке*, пета серија, бр. 26, 4/2022, 33 – 35.

Турековца и царске двери, Деизисни чин са апостолима и иконостасни крст из малог саборног храма Светих арханђела у Нишу (1815).¹²⁹ Царске двери упућују на закључак да је анонимни зограф том приликом насликао и целокупни првобитни иконостас, односно ред престоних икона. Исти сликар и близина габровачког манастира Нишу дају основа да се претпостави да је првобитни габровачки иконостас осликан око 1815. године. Од тог иконостаса данас, осим царских двери, није сачувана ниједна икона.

Године 1863. иконостас је обogaћен другим и трећим редом икона, изнад којих су постављена три иконостасна крста са змајевима и представама Распеће Христо и двојица распетих разбојника. У другом реду иконостаса налази се Деизисни чин са апостолима. Он се састојао од 15 икона: Христос, Пресвета Богородица, Свети Јован Крститељ и дванаесторица апостола. Једна икона са апостолом је изгубљена. Зограф који је насликао овај ред извео је и фигуре Светог архијакона Стефана и Светог арханђела Михаила¹³⁰ на северним и јужним дверима и сликарство три распећа на иконостасу. Поменути сликар је исте 1863. године за нишки саборни храм Светих Арханђела насликао монументалну икону Сабор светих апостола (200x130 cm), дар екмецијског еснафа.¹³¹ С обзиром да је поменути сликар урадио бочне двери, намеће се закључак да је том приликом створио и целокупни ред престоних икона.

Трећи ред иконостаса састојао се од укупно 21 иконе Великих празника и светитеља и дело је другог мајстора. На иконама Тајна вечера и Христос са Самарјанком уписана је година 1863. Данас се у другом апостолском реду налазе две иконе светитељки из трећег празничног реда (рад овог мајстора) и једна икона архијереја, која је заменила икону апостола који недостаје, док се у трећем реду налази 19 празничних икона и накнадно додата икона Пресвете Богородице са Христом.

У реду престоних икона налази се Пресвета Богородица са Христом, која се може без сумње приписати сликару Настасу

¹²⁹ Миша, Ракоција, *Саборна црква у Нишу: поводом 200 година малог саборног храма*, Ниш: Православна Епархија нишка, 2019, 155 – 158, 163, 181, 184 – 189, сл. 155, 156, 162, 163, 177, 178, 179 – 183, 185 – 188.

¹³⁰ На сребрном ореолу Светог арханђела Михаила искуцан је потпис златара: ЛАЗО ХРИСТОВ МАЇСТОР 1864.

¹³¹ Игњатије, Ђорђевић, Далибор, Мидић, Јасна, Ђирић, Теодора, Брадић, Јулијана, Марковић, Марија, Цурк, *Музеј црквених старина Православне Епархије нишке*, Каталог сталне поставке, Ниш: Православна Епархија нишка, 2022, 154.

Томићу из Крушевца, који је био пореклом из Македоније.¹³² Поређењем са његовом иконом Пресвете Богородице из цркве Свете Петке у Трњану приметно је иконографско подударане детаља, сликарског поступка у обради инкарната и драперија, као и подударане типологије лица. Настас Томић је иконостас цркве у Трњану урадио након Српско-турског рата 1876/78. године.¹³³ У манастиру Светог Романа насликао је бочне двери 1867. године. Настас је за храм у Житорађи године 1897. израдио иконостас.¹³⁴ Због постављања новог иконостаса пменути је својевремено расформиран и део икона је сачуван у парохијском дому истог храма, док су престоне иконе поклоњене цркви у Клисурици, код Прокупља. Данас се у њој налази нови иконостас, док се Настасовим иконама губи сваки траг. Поређењем колорита икона са иконостаса из Житорађе са иконом Пресвете Богородице из Габровца може се закључити да је она неминовно била део његовог комплета.

У реду престоних икона налази се и икона Преображење Христово, рад грчког мајстора, са грчким сигнатурама, изузетне уметничке вредности. Њена тематика, ауторство и непостојање компактне целине којој би припадала, упућује да је донета из неке друге цркве

Изван иконостаса налазе се четири иконе великих формата, које су се својевремено вероватно налазиле на старом иконостасу. Престона икона Пресвете Богородице са Христом (оштећена) настала је средином 19. века. Икона Светог Јована Крститеља настала је крајем 19. или почетком 20. века. Икона Новозаветне Свете Тројице (1900), потписана, дело је Јована Вукашиновића, иконописца и молера из Ниша.¹³⁵ Икона Свети Никола на престолу дело је неког слабијег мајстора.

Закључак

Иконостас манастира у Габровцу образован је у више етапа. Првобитни иконостас са престоним редом икона настао је око 1815. године. Надоградњом је 1863. године добио четири реда икона:

¹³² Васић, Павле, *Уметничка топографија Крушевца*, Нови Сад: Матица српска, 1990, 202 – 204.

¹³³ Зоран, Стевановић, Српска православна црква у алексиначком крају од 1833. до 1918. године, Алексинац: Јавна библиотека „Вук Караџић“ Алексинац, 2015, 52.

¹³⁴ Угљеша, Рајчевић, *Новија културна и уметничка прошлост Крушевца*, Крушевац, 1998, 17 – 25.

¹³⁵ Јован Вукашиновић је за цркву Вазнесења Господњег у Горњем Матејевцу 1899. године насликао и потписао патронску икону.

престони ред, Деизисни чин са апостолима, Празничне иконе и три иконостасна крста. Целокупни програм иконостаса састојао се из великог броја икона различитих аутора из 19. и почетка 20. века.

Литература

1. Васић, Павле, *Уметничка топографија Крушевца*, Нови Сад: Матица српска, 1990.
2. Ђорђевић, Игњатије, Мидић, Далибор, Тирић, Јасна, Брадић, Теодора, Марковић, Јулијана, Цурк, Марија, *Музеј црквених старина Православне Епархије нишке*, Каталог сталне поставке, Ниш: Православна Епархија нишка, 2022.
3. Марковић, Јулијана, Заборављени иконостас Манастира Свети Роман, *Глас Епархије нишке*, пета серија, бр. 26, 4/2022, 33 – 35.
4. Марковић, Н. Јулијана, Зидно сликарство олтарског простора цркве Свете Тројице у Габровцу, *Саопштење* 54 (2022) 223 – 252.
5. Рајчевић, Угљеша, *Новија културна и уметничка прошлост Крушевца*, Крушевац, 1998.
6. Ракоција, Миша, *Саборна црква у Нишу: поводом 200 година малог саборног храма*, Ниш: Православна Епархија нишка, 2019.
7. Стевановић, Зоран, *Српска православна црква у алексиначком крају од 1833. до 1918. године*, Алексинац: Јавна библиотека „Вук Караџић“, 2015.

Ignjatije Uroš Đorđević

ICONOSTAS OF THE HOLY TRINITY MONASTERY IN GABROVAC

The iconostasis of the monastery in Gabrovac consists of several layers. The original iconostasis with one row of icons was created around 1815. By upgrading the iconostasis in 1863, it got four rows of icons. Today, it houses several icons from the late 19th and early 20th centuries.

Прилог:

Сл. 1. Пресвета Богородица, царске двери, око 1815.

Сл. 2. Свети апостол Симеон, Деизисни чин са апостолима, 1863.

Сл. 3. Тајна вечера, Празничне иконе, 1863.

Сл. 4. Пресвета Богородица са Христом, Престоне иконе, Настас
Томић

Сл. 5. Преображење Христово, Престоне иконе